

УДК 37.013:069.12(477.53)

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-3\(198\)-82-90](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-3(198)-82-90)

Білик Надія

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0003-2344-5347>

МУЗЕЙ ЯК ЦЕНТР КООРДИНАЦІЇ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ ТА КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

A Актуалізовано питання координації освітньо-виховної та краєзнавчої роботи у закладах освіти.

Розкрито сутність взаємопов'язаних понять: «музей», «музейна педагогіка», «музей закладу освіти», «краєзнавство», «координація», «музейне освітнє середовище», «освітньо-виховна робота», «краєзнавча робота».

Констатуючи вагомий науковий доробок вітчизняних і зарубіжних учених, підтверджено роль музею як центру координації освітньо-виховної та краєзнавчої роботи закладу освіти.

Метою статті є обґрунтування актуальності питання музею як центру координації освітньо-виховної та краєзнавчої роботи закладу освіти.

На основі аналізу науково-педагогічної літератури вітчизняних і зарубіжних учених представлено основні підходи до освітньо-виховної та краєзнавчої роботи у закладах освіти.

Охарактеризовано діяльність Полтавського обласного центру національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді Полтавської обласної ради як центру координації освітньо-виховної та краєзнавчої роботи у закладах освіти.

Активізовано увагу на ролі окремих зразкових музеїв закладів освіти Полтавщини щодо реалізації освітньо-виховної та краєзнавчої роботи.

На основі результатів дослідження питання освітньо-виховної та краєзнавчої роботи музеїв закладів освіти з'ясовано їхні переваги, проблеми та сформульовано перспективи подальшого їхнього розвитку в музейному освітньому середовищі Полтавської області.

Ключові слова: музей; музейна педагогіка; музей закладу освіти; краєзнавство; координація; музейне освітнє середовище; освітньо-виховна робота; краєзнавча робота

S *Bilyk Nadiya. The museum as a center of educational and local lore work coordination of the educational institution.*

The article actualizes the issue of educational and local lore work coordination in educational institutions.

The essence of the following interrelated concepts is revealed: «museum», «museum pedagogy», «educational institution museum», «local lore»; «coordination»; «museum educational environment», «educational work», «local history work».

The relevance of the museum as a center of the educational and local history work coordination of the educational institution is observed in the context of the significant scientific achievements of domestic and foreign scientists.

The purpose of the article is to substantiate the relevance of the museum as a center of educational and local history work coordination of the educational institution.

The main approaches to educational and local lore work in educational institutions are presented based on the analysis of scientific and pedagogical literature of domestic and foreign scientists.

The activity of Poltava regional center of national-patriotic education, tourism, and local lore of student's youth of Poltava regional council as the center of coordination of educational and local lore work in educational institutions is characterized.

Attention is paid to the role of some exemplary museums of educational institutions of the Poltava region in the implementation of educational and local lore work.

Based on the results of research on the issue of educational and local lore work of museums of educational institutions, their advantages, problems, and prospects for their further development in the museum educational environment of the Poltava region are clarified.

Key words: museum; museum pedagogy; educational institution museum; local lore; coordination; museum educational environment; educational work; local lore work

Білик Надія Іванівна, докторка педагогічних наук, доцентка, професорка кафедри педагогічної майстерності та інклюзивної освіти, Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

Bilyk Nadiia, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, M.V. Ostrogradsky Poltava Regional Institute of In-Service Teacher Training, Ukraine

E-mail: bilyk@poippo.pl.ua

Актуальність проблеми. Освіта України постійно перебуває в інноваційному пошуку, прагне прогресивних змін. Однак творити майбутнє неможливо, якщо не знаєш або забуваєш історію та культуру рідного краю.

Відкриття нових музеїв є актуальним питанням у наш час, тому створення музейного комплексу закладу освіти є запорукою систематизації та узагальнення досвіду роботи як педагогічного, так і учнівського колективів, пропаганди новітніх технологій, побудованих на народних традиціях і звичаях, популяризації ефективних форм і методів роботи з молодим поколінням.

Усі музеї закладів освіти, на наш погляд, повинні бути центрами координації освітньо-виховної та краєзнавчої роботи.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Відповідно до теми нашого дослідження зацентовано увагу на Положенні про музеї при навчальному закладі, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України (2006) [18] та Положенні про музеї при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України (2014) [19].

Означений напрям усе більше привертає увагу не лише фахівців галузі, але й істориків, культурологів, педагогів, психологів, соціологів. Різноманітні аспекти музейної педагогіки досліджували С. Довгий [13], О. Міхно [11]. Серед українських дослідників провідне місце посідають ґрунтовні напрацювання музеєзнавців О. Вагеннік [15], О. Матвійчук [10] та ін. Питання шкільних музеїв розглядали у своїх дослідженнях педагоги Л. Гайда [2; 3], В. Гайдей, О. Міхно, О. Сухомлинська [12], О. Ковтун [5], І. Личак [8], С. Майко [9] та ін. Проблеми українознавства, регіоналістики і краєзнавства присвятив свою працю О. Шаблій [20], питанню соціалізації особистості засобами краєзнавства розглядали Г. Ковтун, Т. Длінна, О. Волос та ін. [4], основи краєзнавства у вищій школі вивчали О. Реєнт та ін. [16], зокрема проблему реалізації краєзнавства у післядипломній педагогічній освіті досліджували Н. Білик, А. Дяченко, В. Жук, П. Матвієнко [1; 6], інтегративний потенціал краєзнавчих географічних досліджень учнівської молоді вивчав Є. Копилець [7].

Зазначимо, що середовищний підхід – не нове явище в освіті, ним опікувалися визначні постаті минулих століть (П. Лесгафт, А. Макаренко, М. Монтессорі, К. Ушинський, С. Шацький та ін.) і продовжують розробляти науковці сучасності (О. Макагон, Ю. Мануйлов, В. Шульгін, О. Ярошинська та ін.). Ученими доведено, що освітнє середови-

ще як сукупність природних і соціально-побутових умов навчання та виховання молодого покоління має важливе значення для становлення особистості.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Виходячи з того, що термін «музей» у перекладі з грецької мови означає «місце, присвячене музам» – покровителькам науки і мистецтва, дочкам богині пам'яті Мнемосіни, константуємо про необхідність наукового доробку вітчизняних і зарубіжних учених щодо актуальності дослідження ролі музею як центру координації освітньо-виховної та краєзнавчої роботи закладу освіти.

Мета статті: педагогічний аналіз перебігу та результатів краєзнавчих досліджень та обґрунтування актуальності питання музею як центру координації освітньо-виховної та краєзнавчої роботи закладу освіти.

Викладення основного матеріалу. Від імені Президії Малої академії наук України С. Довгий привітав учасників II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Музейна педагогіка в науковій освіті» й підкреслив, що «надзвичайно приємно, що незважаючи на ті тимчасові труднощі й обмеження, які тепер переживає світ у зв'язку з пандемією COVID 19, коло та географія учасників конференції значно збільшилися. Тематика музейної педагогіки набуває нової актуальності. Швидка трансформація форм навчання й онлайн-технологій відіграли неабияку роль у зміні підходів до розуміння місця музею в суспільстві, спосіб комунікації. Виклики, які отримуємо щоденно, стають для нас новими шансами та перспективами [13, с. 11].

Нині музей – це не просто культурний, науковий чи мистецький заклад: виконуючи традиційні демонстраційні функції експонування, він водночас стає середовищем навчання, науковим, духовним і розвивальним осередком, центром організації освіти й дозвілля. Разом з тим новий поштовх для розвитку отримує й музейна педагогіка. Адже недостатньо просто змінити таблички – нові освітні ідеї потребують науково обґрунтованого педагогічного супроводу. Нині історичні, художні, мистецькі, літературні музеї є більш традиційними для нашого суспільства. І, до прикладу, уроки літератури в музеях мистецтва є звичними для багатьох відвідувачів. А от наукова освіта, зокрема популяризація фундаментальних наук у музеях, потребує більших зусиль і нових підходів [там само, с. 13].

Однією з ефективних інноваційних освітніх технологій, яка безпосередньо стосується ефективної організації освітнього середовища та його використання в навчанні та вихованні дітей є музейна педагогіка. Таким прикладом реалізації технології музейної педагогіки є облашту-

вання «Лабораторії інноваційних освітніх рішень» кафедри початкової освіти, природничих і математичних дисциплін і методик їх викладання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Так, у приміщенні, яке організоване відповідно до вимог облаштування кабінету початкової школи, і де відбувається професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів, посіли своє визначене місце такі форми музейної комунікації: дидактична колекція «Предметна абетка» (колекція в сірниковій коробці) та міні-музей гудзиків (музей одного предмета). Вони створені руками студентів спеціальності «Початкова освіта» на заняттях із навчальної дисципліни «Музейна педагогіка». Дидактична колекція «Предметна абетка» – це яскраво оформлене зібрання дрібних предметів, розподілених у сірникові коробки відповідно до букв українського алфавіту. Вона призначена для використання на етапі підготовки дитини до школи та на початкових стадіях опанування грамоти в 1 класі. Міні-музей гудзиків присвячений однорідним речам – гудзикам. В експозиції представлено: дидактичну колекцію гудзиків, розподілених на групи за формою, кольором, розміром, матеріалом і призначенням; інформаційні картки про історію походження гудзиків, роль цього предмета в житті людини, традиції носіння гудзиків у різні часи й у різних народів, Всесвітній день гудзиків, колекціонерів гудзиків тощо; набір розвивальних гудзикових ігор («Мозаїка», «Шнурівка», «Сортер», «Лото», «Запам'ятай і повтори» тощо), у яких засобом для гри слугують гудзики; сенсорна колба «Гудзики і намистини», яка може слугувати для емоційної «розрядки» в процесі навчання; творчі роботи, переважно створені студентами власноруч, у яких основним матеріалом для образотворення є гудзики. Міні-музей гудзиків має міжпредметне змістове навантаження, розкриває історико-культурний контекст звичайних предметів (гудзиків), що оточують людину в її повсякденному житті. Він допоможе реалізувати діяльнісний, інтеграційний і тематичний підходи в початковій освіті, сприяє активізації ініціативності, індивідуальної й колективної творчості учасників освітнього процесу [16, с. 63].

У цьому напрямі й деякі країни світу вже мають певний досвід застосування різних технологій і методів організації навчання в музеях різного спрямування, особливо – у центрах (музеях) науки та технологій. Зберігаючи та демонструючи твори мистецтва та предмети повсякденного життя, музеї дають змогу дізнатися про різноманітні культури, про закони науки і, отже, сприяти порозумінню між народами, спонукають відвідувачів до пізнання світу, до кращого розуміння самого себе.

Таким є Музей для дітей при Державному етнографічному музеї у Варшаві (Muzeum dla dzieci w Państwowym Muzeum Etnograficznym w Warszawie, пол. м.), який було створено у 2012 р., був першим етнографічним музеєм для дітей у Польщі. Це сучасне, надихаюче місце, де від-

бувається невимушений діалог із відвідувачем. У спеціально спроектованому просторі діти відкривають для себе багатство культур як традиційних, так і сучасних. У музеї також є бібліотека зі старовинними стародруками та кіно-театр. Музей для дітей було створено як «відкрите», сучасне місце, у якому дитина почувається рівноправним партнером із дорослим. Основою, на якій музей для дітей базує свою діяльність, є колекція Державного етнографічного музею у Варшаві. Зібрана колекція спонукає відвідувачів до розмови про традицію та історію, краще зрозуміти різноманітність світу. Специфіка такого роду музеїв полягає в тому, що саме презентація предметів, і, перш за все, вибір тем, відрізняє їх від інших [13, с. 23].

Закцентуємо увагу й на віртуальних музеях, особливостю яких є зручна навігація. За допомогою стрілок ви можете переміщатися територією та повертатися навколо своєї осі, щоб розглянути експонати. Наприклад, одним із найважливіших завдань навчання англійської мови є залучення студентів до активної соціально-культурної та професійної комунікації в англомовному сегменті Інтернету. Як показує практика, сучасні інформаційні технології та цифрові телекомунікації успішно слугують ефективним інструментом професійно-орієнтованого навчання англійської мови [15, с. 45].

Найцікавішими віртуальними музеями для вивчення англійської мови є Лондонська національна галерея, Національний музей природознавства у Вашингтоні, Колекція Фріка в Нью-Йорку, Метрополітен-музей в Нью-Йорку, Національна галерея мистецтв у Вашингтоні, Музей мистецтв Далласа. На основі матеріалів, розміщених на англомовних сайтах художніх і наукових музеїв, з урахуванням рівня підготовки студентів можна розробити завдання будь-якого рівня складності [там само, с. 46].

Наразі йдеться не про звичайне використання приміщення музею для проведення уроків для учнів чи занять для студентів, а про таке навчання, що є результатом співпраці музею та закладу освіти на рівних умовах. Впливаючи на емоційну сферу людини, створюючи особистісне емоційне ставлення до експонатів, музей як освітня система по-новому розкриває та представляє роль і значення науки в сучасному суспільстві, формує цілісну наукову картину світу у своїх відвідувачів, створює сприятливі умови для розвитку творчих здібностей.

Перед українською національною школою стоять надзвичайно важливі завдання: підготувати до життя людину, здатну визначити власну роль у суспільному житті, а також задовольнити власні професійні інтереси. Зазначимо, що потужним засобом патріотичного виховання молоді та здійснення краєзнавчої роботи є організація музеїв у закладах освіти.

В. Гайдей, О. Міхно О. Сухомлинська, розглядаючи проблему шкільних музеїв в Україні в першій половині ХХ сторіччя, трактують термін «шкільний музей» як структурний підрозділ навчального закладу, який включений в

освітній процес з метою здійснення наочного методу навчання і створений, як правило, спільними зусиллями вчителів та учнів. Сутність і зміст діяльності шкільного музею визначає не стільки місце розташування (у дошкільному закладі, школі), а специфіка виховної роботи з дитячою аудиторією [12, с. 4].

Отже, шкільний музей, безумовно, можна віднести до одного з феноменів вітчизняної культури й освіти. Нині в Україні діє понад 4 тисячі шкільних музеїв. За кількістю вони переважають усі інші групи музеїв, що складають музейну мережу країни. Однак діяльність шкільних музеїв залишається на периферії громадської уваги, тому актуальним є висвітлення історії шкільного музеєзнавства та популяризація діяльності шкільних музеїв [там само, с. 3].

Відмінність між шкільними і державними музеями полягає в тому, що:

- територія систематичного збирання експонатів для шкільного музею, особливо краєзнавчого, менша, ніж для державного; обмежується місцевістю біля школи, доступною для обстеження силами учнів;
- глибина і розмах розробки експозиційних тем шкільні музеї значно поступаються перед державними;
- шкільні музеї мають обмежені можливості для збереження експонатів, хоч вимоги в цьому відношенні однакові для всіх музеїв;
- експозиції шкільних музеїв більш пристосовані для проведення навчально-виховної роботи;
- всю роботу в музеї систематично виконують учні під керівництвом педагогів, за допомогою батьків, громадськості;
- шкільний музей повинен приділяти більше уваги нагромадженню матеріалів, що висвітлюють форми і методи його роботи (описи екскурсій, походів по місцях бойової слави, зустрічей із знатними людьми краю; матеріали краєзнавчих обстежень).

Поряд із загальними для всіх музеїв рисами, що виявляються у збиранні, вивченні та популяризації пам'яток матеріальної і духовної культури, природничо-історичних колекцій, джерел знань з історії природи та суспільства, які мають велике пізнавально-виховне значення, для шкільних музеїв властиві деякі особливості, зумовлені їхньою метою і завданнями.

Загальна мета шкільних музеїв як однієї з форм освітньо-виховної школи – сприяння успішному виконанню завдань по вихованню молоді, підготовці всебічно і гармонійно розвинених членів суспільства.

Виходячи із загальних і специфічних виховних можливостей шкільних музеїв різних профілів, можна визначити такі їхні основні завдання:

- залучення молоді до краєзнавчої, науково-дослідницької, художньо-естетичної та природоохоронної роботи;
- формування в молоді соціального досвіду на прикладах історичного минулого України;
- вивчення, експонування та популяризація історико-

ко-культурних та природних надбань рідного краю засобами навчальної, виховної та просвітницької роботи;

- розширення і поглиблення загальноосвітньої та допрофесійної підготовки молоді засобами позакласної, позашкільної роботи;

– надання допомоги педагогічним колективам навчальних закладів у впровадженні активних форм роботи з учнями;

– залучення дітей, учнів та молоді до формування, збереження та раціонального використання Музейного фонду України;

– проведення культурно-просвітницької роботи серед дітей та молоді, інших верств населення [18].

Нарешті, невідмінна ознака музею закладу освіти – наявність фонду, оригінальних матеріалів, що відповідають його профілю. Ця ознака дає змогу відрізнити шкільний музей від будь-якого іншого шкільного зібрання.

Музей закладу освіти не треба змішувати з предметними кабінетами, які, згідно з положенням про них, є навчальними підрозділами школи, укомплектованими чітко визначеним набором навчальних посібників, технічних засобів навчання, спеціальними меблями. Тут проводяться уроки, факультативні заняття, гурткова робота з учнями. Разом з тим музей закладу освіти і навчальні кабінети повинні доповнювати один одного.

За О. Ковтун, музей закладу освіти є центром навчально-виховної роботи загалом, і краєзнавчої роботи зокрема, він допомагає встановленню зв'язків між навчальною і позакласною роботою. Реалізація краєзнавчого принципу в навчально-виховній роботі можлива лише за умови систематичного нагромадження в закладі місцевого пошуково-краєзнавчого матеріалу. Цей матеріал поступово може стати основою краєзнавчого куточка, який із часом може перерости в музейну кімнату чи краєзнавчий музей [5].

У свою чергу музей закладу освіти є однією з форм розвитку творчої самодіяльності й громадської активності учнів у процесі збирання, дослідження, оброблення, оформлення і пропаганди матеріалів з історії, природи і суспільства, які мають виховну і науково-пізнавальну цінність. Мета і завдання такого музею – сприяти формуванню в учнів патріотизму, розширенню їхнього світогляду та вихованню пізнавальних інтересів і здібностей, розвитку суспільно-політичної активності, виробленню практичних навичок пошуково-дослідницької роботи, вдосконаленню освітнього процесу. Він є базою для здійснення історико-краєзнавчого принципу у навчанні та вихованні школярів.

Як зазначає С. Майко, зібрані в музеї предмети й матеріали зберігають пам'ять часів і поколінь. Мова музею – мова оригіналу, першоджерела історичної інформації. Пам'ять про минуле допомагає правильно оцінювати сьогодення, осмислено працювати на майбутнє [9, с. 64].

За І. Личак, музей не повинен бути просто зібранням матеріалів, мертвою виставкою фотографій і документів. Це

жива, дійова сила. Його також не треба прирівнювати до предметних кабінетів, які є навчальними підрозділами закладу освіти, вкомплектованими чітко визначеним набором посібників, технічних засобів навчання, спеціальними меблями. Тут проводяться уроки, факультативні заняття, гурткова робота з учнями. Разом з тим музей закладу освіти і навчальні кабінети повинні доповнювати один одного [8, с. 4].

Г. Ковтун підкреслює, що сучасний період розвитку суспільства в нашій незалежній державі відкриває широкі можливості для оновлення змісту освіти на основі народності школи, що дає змогу формувати духовно багате покоління людей. Важливу роль у формуванні культури міжнародного спілкування відіграє краєзнавство. Місцевий історико-етнографічний матеріал допомагає учням краще розібратися в особливостях національного характеру різних народів, сприяє вихованню поваги до національних культури, мови, традицій [4, с. 47]. У цьому напрямі прикладом вищезазначеного може бути двотомник О. Шаблія «Суспільна географія», який містить опубліковані наукові твори з теоретичних, методологічних і методичних проблем географічного українознавства, регіоналістики і краєзнавства [20].

Отже, діяльність музею закладу освіти є один із важливих засобів удосконалення процесу комплексного виховання учнів, розширення їхнього кругозору, розвитку пізнавальних інтересів і здібностей.

Важливо звернути увагу на визначення профілів музею.

Профіль музею – це спеціалізація його збірань, експозицій та діяльності, обумовлені зв'язком із конкретною наукою, галузями, дисциплінами, видами мистецтва і культури [3]. За Л. Гайдай, музеї можуть бути:

Краєзнавчі – належать до комплексних, тобто таких, що проводять свою роботу у різних напрямках, пов'язані з кількома науковими дисциплінами та галузями знань. Їхні фонди, збірки та експозиції можуть складатися з наступних розділів: природа краю (обов'язковий розділ у краєзнавчому музеї!); історія (села, школи, краю); економіка, культура, побут, мистецтво і література. Вони комплексно документують історію та природу конкретного регіону.

Історичні – їх фонди комплектуються історичними пам'ятками, які ілюструють визначні події у житті краю.

Серед них виокремлюють:

– *широкого історичного профілю* (комплексні), що показують у часовій послідовності розвиток краю, населених пунктів, району, враховуючи усі аспекти історичних подій та діяльності видатних особистостей;

– *військово-історичні* (музеї бойової слави). В центрі їх уваги – героїчне життя, діяльність, подвиги окремих осіб, колективів, які пов'язані з історією боротьби за незалежність Батьківщини. Основу фондів становлять історичні пам'ятки, меморіальні речі, що відтворюють сторінки історії окремих військових підрозділів, подвиги солдат і

офіцерів, партизанів та підпільників – простих людей, які відстояли незалежність своєї країни. Військово-історичні зібрання можуть документувати також воєнну історію, розвиток військового мистецтва, історію зброї, військової техніки, бойових підрозділів, бути присвячені визначним подіям і видатним полководцям. У наші часи музеї цього профілю поступово переростають в історичні широкого профілю;

– *етнографічні* – документують історію, особливості культури і побуту різних народів, побутові речі, інтер'єр житла, народний одяг, різноманітність вишивок. Створюються на матеріалах широко відображеної багатобарвної народної культури конкретної місцевості, району (народний одяг, житло, традиційні промисли та ремесла, народна творчість, вишивання, ткацтво, різьбярство тощо);

– *музеї історії освіти* відображають історію заснування та розвитку, сучасне обличчя навчального закладу або розвитку освітніх закладів певного регіону;

– *меморіальні* створюються в пам'ять про видатну подію або особу (визначні державні діячі, полководці, учені, митці, письменники). Розташовані вони, як правило, на пам'ятному місці або у пам'ятному будинку, де зберігаються документи, представлено зміст події або характер діяльності людини, якій він присвячений. У них експонуються переважно оригінальні меморіальні речі, проте часто копії та муляжі; – *археологічні*. Тут зібрані матеріальні пам'ятки давньої історії краю, знахідки як результати участі гуртків в археологічних розвідках та розкопках. Літературні – документують матеріали про історію та сучасний розвиток літератури. До них відносяться музеї книги та літературно-меморіальні, пов'язані з життям та діяльністю письменників-земляків. Мистецькі – музеї співаків, композиторів, музикантів, у фондах яких зібрано фото-, кіно-, фономатеріали, реклами, афіші, іноді з автографами.

Художні – це група музеїв, що включає зібрання художніх творів, які відображають історію розвитку образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва, народної творчості, присвячуються видатним художникам. Можуть бути логічним продовженням діяльності шкільного кабінету образотворчого мистецтва, де поступово накопичуються твори живопису, графіки, скульптури, прикладного мистецтва, дитячі малюнки, художні фотографії, ілюстрації творів, вироби з природних матеріалів.

Музеї архітектури – у них збирають макети громадських, побутових, культових будов різних часів і народів, що виготовлені учнями з дерева, глини, картону; фотографії пам'яток архітектури, плани міст, зразки цегли та інші архітектурні деталі – матеріали археологічних розкопок.

Природничі – документують процеси, що відбуваються у природі, взаємодії природи і суспільства, а також розвиток природничо-наукових дисциплін. Їх часто називають музеями історії природи, можуть включати геологічні, мінералогічні, палеонтологічні, зоологічні, ботанічні колек-

ції та відділ охорони природи. До цієї категорії відносять і музеї центрів, станцій юних натуралістів.

Технічні – зібрання документують історію розвитку техніки, присвячені окремим її галузям, видатним подіям або діячам в області науки і техніки. Це можуть бути також музеї центрів, станцій технічної творчості.

Галузеві – вузько профільні музеї, присвячені діяльності профільної установи, окремим подіям певної галузі суспільного життя, господарства. У навчальних закладах зустрічаються рідко [там само, с. 11–13].

У Положенні (2014) за профілем музеї поділяються на: історичні, природничі, літературні, мистецькі, науково-технічні, комплексні, галузеві тощо [19]. У свою чергу І. Личак називає такі види музеїв: краєзнавчий, історичний, музей бойової слави, меморіальний музей, літературний музей, літературно-меморіальний музей, мистецький, художній, музей архітектури, археологічний, етнографічний [8, с. 4–8].

Отже, не дивлячись на те, що одноставної думки щодо профілізації музеїв закладів освіти немає, ними проводиться значна громадська робота: організуються пошукові експедиції, проводяться зустрічі зі старожилками, записуються народні пісні, легенди, вивчається побут жителів рідного краю.

Результати дослідження. Закцентуємо увагу на досвіді Полтавського обласного центру національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді (далі – Центру), який є профільним закладом позашкільної освіти, діяльність якого спрямована на виявлення і впровадження нових підходів, форм і методів освіти і виховання учнівської та студентської молоді; створення умов для здобуття додаткової освіти вихованцями, їхньої участі у науковій, пошуково-краєзнавчій, спортивно-туристській, військово-патріотичній роботі; забезпечення змістовного дозвілля; впровадження типових навчальних планів і програм для гуртків та об'єднань; розвиток і підтримка обдарованої молоді.

Центр, здійснюючи функцію координації (від лат. со – разом і ordinatio – впорядкування), співпрацює з музеями

закладів освіти і проводить потужну інформаційно-методичну роботу:

- виявляє, узагальнює і поширює передовий перспективний досвід роботи з національно-патріотичного виховання та розвитку туристсько-краєзнавчої діяльності учнів в закладах освіти області;

- готує методичні рекомендації, пропозиції, спрямовані на удосконалення змісту, форм і методів розвитку туристсько-краєзнавчої, військово-патріотичної, музейної, екскурсійної роботи та роботи з національно-патріотичного виховання;

- розробляє та рекомендує програми для роботи туристсько-краєзнавчих, військово-патріотичних та наукових об'єднань у закладах освіти;

- проводить виїзди до установ і закладів освіти області, з метою надання методичної та практичної допомоги в організації освітньої діяльності та роботи з національно-патріотичного виховання;

- проводить семінари, конференції, наради, методичні об'єднання для різних категорій педагогічних працівників;

- створює методичну та педагогічну раду з метою вдосконалення системи навчання та виховання;

- надає консультації з основних напрямів діяльності;

- проводить екскурсії, круглі столи, індивідуальні зустрічі, семінарські заняття;

- координує методичну роботу міських, районних, селищних (сільських) закладів позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого профілю й аналізує стан їхньої роботи [17].

Музеї закладів освіти нашої Полтавської області – це унікальні центри музейно-педагогічної, дослідницько-пошукової та історико-краєзнавчої роботи. Музеї закладів освіти – це не сховище старих речей, а простір для творчості, де відбувається діалог старої та нової епох, метою яких є виховання в учнівської молоді національно-громадянської позиції та дбайливого ставлення до історико-культурної спадщини краю. У цьому напрямі значну роль відіграють зразкові музеї Полтавської області [17] (табл. 1):

Таблиця 1.

Перелік музеїв Полтавської області при закладах освіти, що мають звання «Зразковий музей» станом на 01.09.2020

№ з/п	Профіль, повна назва музею	Назва закладу освіти	Дата реєстрації
1	Профіль – краєзнавчий Краєзнавчий музей	Жабківська загальноосвітня школа I-III ступенів Лохвицького районної ради	06.01.1998
2	Профіль – історико-краєзнавчий Історико-краєзнавчий музей «Стара Полтава»	Комунальний заклад "Полтавська ЗОШ I-III ступенів № 27 Полтавської міської ради Полтавської області"	21.11.2001
3	Профіль – військово-історичний Військово-історичний музей «Подвиг і пам'ять»	Зіньківська спеціалізована школа I-III ступенів № 2 Зіньківської районної ради	06.01.1998

Таблиця 1. (подовження)

	1	2	3
4	Профіль – меморіально-природничий Музей Володимира Івановича Вернадського	Опорний заклад «Шишацька спеціалізована школа імені В.І. Вернадського Шишацької селищної ради Полтавської області»	06.01.1998
5	Профіль – краєзнавчий Краєзнавчий музей	Лютенська ЗОШ I-III ступенів імені М.Л.Величая Гадяцької районної ради	06.01.1998
6	Профіль – історико-краєзнавчий Історико-краєзнавчий музей	Опорний заклад "Калайдинцівська ЗОШ I-III ступенів імені Ф.Д.Рубцова Лубенської районної ради	28.03.2005
7	Профіль – історичний Музей хліба	Ковалевський навчально-виховний комплекс "Казка" Котелевської районної ради	21.11.2001
8	Профіль – історичний Музей хліба	комунальний заклад „Тростянецька філія I-II ступенів Щербанівського ліцею Щербанівської сільської ради Полтавського району Полтавської області”	20.11.2003
9	Профіль – етнографічний Музей народознавства «Диво»	Горішньоплавнівська ЗОШ I-III ступенів № 1 Горішньоплавнівської міської ради	06.01.1998
10	Профіль – військово-історичний Військово-історичний музей	Державний навчальний заклад "Полтавське вище міжрегіональне професійне училище" (ПТНЗ № 23)	06.01.1998
11	Профіль – літературний Літературний музей В.А.Симоненка	Опорний заклад «Тарандинцівська загальноосвітня школа I-III ступенів імені В.А. Симоненка Лубенської районної ради Полтавської області»	14.04.2006
12	Профіль – краєзнавчий Краєзнавчий музей	Солошинська ЗОШ I-II ступенів Кобеляцької районної ради	30.11.2004
13	Профіль – історичний Музей історії школи	Лохвицька гімназія № 1 Лохвицької міської ради	28.03.2005
14	Профіль – меморіальний Меморіальний музей Віктора Олексійовича Нижниченка	Горішньоплавнівська спеціалізована школа I-III ступенів № 3 імені В. О. Нижниченка	01.12.2005
15	Профіль – історичний Історико-етнографічний музей	Опорний заклад «Омельницька загальноосвітня школа I-III ступенів виконавчого комітету Омельницької сільської ради Кременчуцького району Полтавської області»	30.11.2004
16	Профіль – військово-історичний Військово-історичний музей	Кременчуцький ліцей-інтернат № 21 «СТАРТ» спортивного профілю Кременчуцької міської ради	06.01.1998
17	Профіль – історико-краєзнавчий Історико-краєзнавчий музей	Горішньоплавнівська загальноосвітня школа I-III ступенів № 2 з поглибленим вивченням математики	21.11.2001
18	Профіль – історичний Музей історії села та школи	Човно-Федорівська ЗОШ I-III ступенів Зіньківської районної ради	26.11.2010
19	Профіль – історичний, історії освіти Музей історії школи	Глобинська загальноосвітня школа I-III ступенів № 5 Глобинської міської ради	25.10.2012
20	Профіль – історичний, історії освіти Музей історії школи	Комунальний заклад «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів № 20 імені Бориса Серги Полтавської міської ради Полтавської області»	21.11.2013
21	Профіль – етнографічний Музей народознавства	Комунальний заклад «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів № 34 Полтавської міської ради Полтавської області»	21.11.2001
22	Профіль – етнографічний Музей етнографії	Полтавський міський центр позашкільної освіти Полтавської міської ради	06.07.2010

На основі табл. 1 бачимо, що найпоширеніші в закладах освіти є комплексні краєзнавчі музеї широкого профілю, експозиції яких відображають історію, природу, економіку, населення та культуру краю.

Наприклад, Є. Копилець розкриває різні аспекти реалізації інтегративного потенціалу краєзнавчих географічних досліджень учнівської молоді на базі Центру, дослідником проакцентовано увагу на перевагах мало поширеної ме-

тодики, яка за рахунок швидкості, відносної простоти, незначної витратності та одночасної виразної ефективності суттєво підвищує продуктивність давно усталеного краєзнавчого пошукового напрямку; презентовано новий, перспективний для краєзнавства напрям географічних досліджень – біогеоморфологію; продемонстровано можливість наповнити негеографічну тему екскурсійного маршруту географічним змістом діяльності з його розроблення [7, с. 56].

Отже, широкий профіль музею дає можливість всебічно вивчити рідний край і залучити до краєзнавчої роботи більшість учнів і весь педагогічний колектив. Такі краєзнавчі музеї працюють на громадських засадах, широко використовують актив учителів та учнів. У роботі музею, як і в його створенні, беруть участь педагогічний колектив закладу освіти, дитячі організації, батьківський комітет та ін.

Структура музею залежить від багатьох чинників і насамперед від його профілю та від кількості зібраного краєзнавчого матеріалу. Бажано, щоб кожний музей закладу освіти відображав типовий, характерний для свого краю матеріал. Музей – це експозиція натуральних, штучних, об'ємних і графічних експонатів. Його розміщують в одному з приміщень закладу освіти для обслуговування освітнього процесу.

Наочним прикладом є історико-краєзнавчий музей «Стара Полтава» (реєстраційне свідоцтво за №16-94 від 20 квітня 2001 року), зареєстрований при Полтавському обласному центрі туризму й краєзнавства учнівської молоді (назва тих часів). Тоді ж набув статусу музею при закладі освіти. Музею присвоєно звання «Зразковий музей». Розділи музею: «Давня історія» з найдавніших часів (15-10 тис. р. тому – Х ст.); «Полтава у Х–ХV ст.»; «Полтава у ХVІ–ХVІІІ ст.»; «Полтава в ХІХ – поч. ХХ ст.»; «Одяг і предмети побуту». На базі музею «Стара Полтава» працюють центри: історико-археологічний, етнографічний, культурної архітектури. Центри поділяються на сектори: пошуковий, фондодово-експозиційний і просвітницько-науковий. Кількість предметів основного фонду за інвентарною книгою – 129. Музейний фонд поповнюється й зберігається у фондосховищі. Найцінніші та цікаві експонати – картини культових споруд м. Полтави к. ХІХ – поч. ХХ, виконані художником М. Т. Ростовцевим. Картини-оригінали 47 споруд створені були ним спеціально для музею, а пізніше художник створив копії картин для Полтавського краєзнавчого музею; фрагмент кольчуги; фрагменти скляного посуду (17–19 ст.); ікона Божої матері (кінець 19 ст.); фрагменти кераміки [14].

Нерідко музеї закладів освіти є організаційними центрами краєзнавчої та агітаційно-масової роботи серед населення. Вони тісно співпрацюють із громадськими організаціями, науковими установами та державними музеями і відіграють значну культурно-освітню і виховну роль.

Створення музею закладу освіти неможливе без актив-

ної пошуково-дослідницької роботи школярів у позаурочний час. В організації освітньо-виховної та краєзнавчої роботи музею, крім юних краєзнавців, беруть участь учителі й батьки.

В основі організаційної структури і керівництва роботою музею лежить принцип самоврядування. Загальне керівництво ним здійснюють директор школи та педагог-організатор позакласної роботи, а безпосередньо завідує музеєм керівник, призначений директором з-поміж учителів. Спрямовує роботу музею рада, яка обирається на загальних зборах його активу. Робота шкільного музею тісно пов'язана з виконанням навчально-виховних завдань, з усією позаурочною виховною роботою.

Експонати музею збирають і виготовляють в основному самі учні під керівництвом учителів. Так школярі здобувають необхідні для самостійної роботи знання і навички, оволодівають методами пошуково-дослідницької роботи.

У роботі музею закладу освіти широко застосовуються різноманітні форми і методи освітньо-виховної роботи (екскурсії, виставки, колекціонування тощо), які використовуються комплексно, що робить їх ефективнішими, діловими. Це, звичайно, не означає, що музей може замінити всі форми освітньо-виховної та краєзнавчої роботи. Кожна з них розв'язує свої завдання і відрізняється від музею. Так, виставкова робота має багато спільного з музейною, але не передбачає постійного збереження матеріалів, їй властиві інші методи оброблення та експонування матеріалів.

Отже, основною метою роботи музею закладу освіти є залучення учнів до вивчення та збереження історико-культурної спадщини свого народу, формування освітньої творчої особистості.

Висновки з даного дослідження. Вважаємо, що нині саме музеї закладів освіти, як ніколи, стають важливим і невід'ємним чинником освітнього процесу, сприяють розвитку краєзнавства та творчого пошуку, формують у дитячих душах духовність, культуру, гордість за рідний край, його людей. Вони є основними скарбницями пам'яток матеріальної та духовної культури і зобов'язані забезпечити їхній облік, збереження, вивчення і пропаганду.

Музей закладу освіти сприяє розвитку творчої самодіяльності, громадської активності учнів, який реалізується в процесі збирання, вивчення, оброблення, збереження, оформлення та пропаганди матеріалів – першоджерел історії природи і суспільства, що мають освітньо-виховну та науково-пізнавальну цінність.

Виходячи з вищезазначеного, вважаємо, що музей закладу освіти є тим музейним освітнім середовищем, головною функцією якого є координація щодо досягнення узгодженості в роботі всіх ланок організації його діяльності шляхом встановлення раціональних зв'язків (комунікацій) між ними, характер яких може бути досить різним, тому що залежить від координованих процесів.

Перспективи подальших розвідок. В Україні центри (музеї) науки лише починають виникати, здебільшого як поодинокі приватні структури, переосмислення ролі та місії музею в суспільстві тільки-но починається. Це сто-сується і музеїв закладів освіти, які потребують певної підтримки з боку суспільства та залучення науковців і педагогів щодо розроблення й збагачення нових напрямів у музейній педагогіці.

📖 Список використаних джерел

1. Антологія краєзнавства Полтавщини : наук.-метод. посіб. / за ред. П. І. Матвієнка; чл. редкол. : Н. І. Білик, А. М. Дяченко, В. Н. Жук. 4-те вид., доп. Полтава : АСМІ, 2007. 322 с.
2. Гайда Л. А. Музей у навчальному закладі. Київ : Шкільний світ, 2009. 128 с.
3. Гайда Л. А. Становлення і розвиток музеїв при навчальних закладах України. *Український музей при навчальному закладі: історія і сучасність* : матеріали обл. наук.-метод. конф. Кіровоград : Вид-во КОІППО ім. Василя Сухомлинського, 2008. С. 6–19.
4. Ковтун Г. М. Соціалізація особистості засобами краєзнавства. *Науково-методичні поради щодо організації краєзнавчої роботи з учнівською молоддю* / упоряд. : Т. І. Длінна, О. В. Волос. Миколаїв : ОІППО, 2006. С. 47–49.
5. Ковтун О. В. Шкільний музей. URL: <http://vvystorop.lbd-osv.gov.ua/shkilna-biblioteka-11-26-05-27-05-2018/>.
6. Козацькі традиції Полтавщини: імена – пам'ятники – події – легенди : навч.-метод. посіб. / авт.-упор. : П. І. Матвієнко, Н. І. Білик. Полтава : АСМІ, 2008. 248 с.
7. Копилець Є. В. Інтегративний потенціал краєзнавчих географічних досліджень учнівської молоді. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії* : зб. наук. пр. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016. Вип. 24. С. 53–57.
8. Личак І. С. Організація музейної справи в навчальному закладі : метод. посіб. Біла Церква, 2013. 116 с.
9. Майко С. М. Шкільний музей як форма додаткової освіти. *Педагогічний пошук*. 2017. № 2. С. 64–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedp_2017_2_17.
10. Матвійчук О. Виховання на цінностях (за матеріалами Педагогічного музею України). *Бібліосвіт*. 2020. № 1 (73). С. 34–44. URL: <https://cutt.ly/PyYtU3s>.
11. Міхно О. Сутність терміну «музейна педагогіка». *Музейна педагогіка в науковій освіті* : зб. тез допов. учасників I Всеукр. наук.-практ. конф. 28 листопада 2019 р., м. Київ. Біла Церква : Авторитет : ФОП Курбанова Ю. В., 2019. С. 74–78.
12. Музеї в Україні в першій половині ХХ сторіччя. Педагогічний музей України ; [уклад. : В. О. Гайдей, О. П. Міхно ; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. Вінниця : Вид. ФОП Кушнір Ю. В., 2020. 208 с.
13. Музейна педагогіка в науковій освіті : зб. тез доповідей учасників II Всеукр. наук.-практ. конфер., м. Київ, 26 листопада 2020 р. / за наук. ред. С. О. Довгого. Київ : Нац. центр «Мала академія наук України», 2020. 310 с. DOI: <https://doi.org/10.32405/978-966-97763-19-11-2020-251> ISBN 978-617-7945-13-9.
14. Музей «Стара Полтава». URL: http://poltavaschool27.ucoz.com/index/muzej_quot_stara_poltava_quot/0-66.
15. Музейна справа у закладах освіти : метод. реком. / уклад. О. М. Вагеник. Запоріжжя, 2020. 76 с.
16. Основи краєзнавства : підруч. для студ. ВНЗ / [О. П. Реєнт та ін.] ; за заг. ред. О. П. Реєнта ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Нац. спілка краєзнавців України. Харків : Вид-во ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016. 275 с. : іл., табл. ISBN 978-966-285-372-8
17. Перелік музеїв Полтавської області при закладах освіти, що мають звання «Зразковий музей» станом на 01.09.2020. URL: https://www.poltavaturcenter.pl.ua/images/documents/museums/zrazkovy/perelyk_zrazkov-01-09-20.pdf.
18. Положення про музеї при навчальному закладі, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України. *Інформаційний збірник МОН України*. 2006. № 36. С. 23–27.
19. Положення про музеї при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України : наказ МОН України від 22.10.2014 № 1195. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1415-14#Text>.
20. Шаблій О. Суспільна географія : у 2 кн. Кн. 2. Проблеми українознавства, регіоналістики і краєзнавства / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2015. 706 с.

📖 References

1. Matviienko, P. I., Bilyk, N. I., Diachenko, A. M., & Zhuk, V. N. (Comps.). (2007). *Antolohiia kraieznavstva Poltavshchyny [Anthology of local lore of Poltava region]: nauk.-metod. posib.* Poltava: ASMI [in Ukrainian].
2. Haida, L. A. (2009). *Muzei u navchalnomu zakladi [Museum in an educational institution]*. Kyiv: Shkilnyi svit [in Ukrainian].

3. Haida, L. A. (2008). Stanovlennia i rozvytok muzeiv pry navchalnykh zakladakh Ukrainy [Formation and development of museums at educational institutions of Ukraine]. In *Ukrainskyi muzei pry navchalnomu zakladi: istoriia i suchasnist [Ukrainian museum at the school: history and modernity]: materialy obl. nauk.-metod. konf.* (pp. 6-19). Kirovohrad: Vyd-vo KOIPPO im. Vasyliia Sukhomlynskoho [in Ukrainian].
4. Kovtun, H. M. (2006). Sotsializatsiia osobystosti zasobamy kraieznavstva [Socialization of the individual by means of local lore]. In T. I. Dlinna, & O. V. Volos (Comps.), *Naukovo-metodychni porady shchodo orhanizatsii kraieznavchoi roboty z uchnivskoiu moloddu [Scientific and methodical advice on the organization of local lore work with student youth]* (pp. 47-49). Mykolaiv: OIPPO [in Ukrainian].
5. Kovtun, O. V. *Shkilnyi muzei [School museum]*. Retrieved from <http://vvystorop.lbd-osv.gov.ua/shkilna-biblioteka-11-26-05-27-05-2018/> [in Ukrainian].
6. Matviienko, P. I., & Bilyk, N. I. (Comps.). (2008). *Kozatski tradytii Poltavshchyny: imena – pam'iatnyky – podii – lehendy [Cossack traditions of Poltava region: names - monuments - events - legends]: navch.-metod. posib.* Poltava: ASMI [in Ukrainian].
7. Kopylets, Ye. V. (2016). Intehrativnyi potentsial kraieznavchykh heohrafichnykh doslidzhen uchnivskoi molodi [Integrative potential of local lore geographical researches of student's youth]. In *Problemy bezpererвної heohrafichnoi osvity i kartohrafi [Problems of continuing geographical education and cartography]: zb. nauk. pr.* (Is. 24, pp. 53-57). Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina [in Ukrainian].
8. Lychak, I. S. (2013). *Orhanizatsiia muzeinoi spravy v navchalnomu zakladi [Organization of museum work in the educational institution]: metod. posib.* Bila Tserkva [in Ukrainian].
9. Maiko, S. M. (2017). Shkilnyi muzei yak forma dodatkovoi osvity [School museum as a form of additional education]. *Pedahohichniy poshuk [Pedagogical search]*, 2, 64-66. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedp_2017_2_17 [in Ukrainian].
10. Matviiuchuk, O. (2020). Vychovannia na tsinnostiakh (za materialamy Pedahohichnoho muzeiu Ukrainy) [Education on values (according to the materials of the Pedagogical Museum of Ukraine)]. *Bibliosvit [Library education]*, 1 (73), 34-44. Retrieved from <https://cutt.ly/PyYtU3s> [in Ukrainian].
11. Mikhno, O. (2019). Sutmist terminu "muzeina pedahohika" [The essence of the term «museum pedagogy»]. In *Muzeina pedahohika v naukovii osviti [Museum pedagogy in scientific education]: zb. tez dopovidei uchasnykiv I Vseukr. nauk.-prakt. konf.* (pp. 74-78). Bila Tserkva: Avtorytet: FOP Kurbanova Yu. V. [in Ukrainian].
12. Haidei, V. O., & Mikhno, O. P. (Comps.). (2020). *Muzei v Ukraini v pershii polovyni XX storichchia. Pedahohichniy muzei Ukrainy [Museums in Ukraine in the first half of the twentieth century. Pedagogical Museum of Ukraine]*. Vinnytsia: Vydavets FOP Kushnir Yu. V. [in Ukrainian].
13. Dovhoho, S. O. (Ed.). (2020). *Muzeina pedahohika v naukovii osviti [Museum pedagogy in scientific education]: zb. tez dopovidei uchasnykiv II Vseukr. nauk.-prakt. konf.* Kyiv: Nats. tsentr "Mala akademiia nauk Ukrainy" DOI: <https://doi.org/10.32405/978-966-97763-19-11-2020-251> ISBN 978-617-7945-13-9 [in Ukrainian].
14. *Muzei "Stara Poltava" [Museum «Stara Poltava»]*. Retrieved from http://poltavaschool27.ucoz.com/index/muzej_quot_stara_poltava_quot/0-66 [in Ukrainian].
15. Vahennik, O. M. (Comp.). (2020). *Muzeina sprava u zakladakh osvity [Museum business in educational institutions]: metod. rekom.* Zaporizhzhia [in Ukrainian].
16. Reient, O. P. (Ed.). (2016). *Osnovy kraieznavstva [Fundamentals of local lore]: pidruchnyk dlia studentiv VNZ.* Kharkiv: Vyd-vo KhNU im. V. N. Karazina [in Ukrainian].
17. *Perelik muzeiv Poltavskoi oblasti pry zakladakh osvity, shcho maiut zvannia "Zrazkovyi muzei" stanom na 01.09.2020 [List of museums of Poltava region at educational institutions that have the title of «Exemplary Museum» as of 01.09.2020]*. Retrieved from https://www.poltavaturcenter.pl.ua/images/documents/museums/zrazkovy/perelyk_zrazkov-01-09-20.pdf [in Ukrainian].
18. Polozhennia pro muzei pry navchalnomu zakladi, yakyi перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України [Regulations on museums at an educational institution located in the sphere of management of the Ministry of Education and Science of Ukraine]. (2006). *Informatsiinyi zbirnyk MON Ukrainy [Information collection of the Ministry of Education and Science of Ukraine]*, 36, 23-27 [in Ukrainian].
19. *Polozhennia pro muzei pry doshkilnykh, zahalnoosvitnykh, pozashkilnykh ta profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh, yakii перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України [Regulations on museums at preschool, secondary, out-of-school and vocational schools located in the sphere of management of the Ministry of Education and Science of Ukraine]*. (2014): nakaz MON Ukrainy vid 22.10.2014 № 1195. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1415-14#Text> [in Ukrainian].
20. Shablii, O. (2015). *Suspilna heohrafiia [Social geography]*. (Book 2. Problemy ukrainoznavstva, rehionalistyky i kraieznavstva). Lviv. nats. un-t im. I. Franka. Lviv [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 17.05.2021